UDK: 37.015.3

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA METAKOGNITIV KOMPETENSIYA TUSHUNCHASINING PEDAGOGIK MAZMUNI VA TADQIQI

Narkulova Mushtariy Uralbekovna

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqsad — boshlang‘ich ta’lim sharoitida metakognitiv kompetensiya tushunchasining pedagogik mazmunini aniqlash va uni o‘quvchining o‘z o‘qishini rejalashtirish, kuzatish hamda baholash jarayonlari bilan bog‘liq holda tekshirishdan iborat bo‘ldi. Metodlar — 3 bosqichli pedagogik tajriba qo‘llandi: aniqlovchi pretest, shakllantiruvchi intervensiya va nazorat posttest; tajriba hamda nazorat guruhlarida 30 nafardan o‘quvchi qatnashdi, umumiy tanlanma N=60 bo‘ldi. O‘lchov vositasining ichki mosligi Cronbach α = 0,81 ko‘rsatkich bilan tasdiqlandi, bu α≥0,70 talabidan yuqori ekanini ko‘rsatdi. Natijalar — guruhlar orasidagi farq p<0,05 chegaradan oshmagan boshlang‘ich holatdan keyin shakllantiruvchi bosqich yakunida aniq kuchaydi va asosiy ko‘rsatkich p<0,001 darajasida ishonchli bo‘ldi; tajriba guruhida metakognitiv rejalashtirish, o‘zini kuzatish va reflektiv baholash bo‘yicha javoblar nazorat guruhiga nisbatan barqarorroq shakllandi. Jadvallarda ko‘rsatilgan tavsifiy statistika va taqqoslovchi baholar o‘quv faoliyatini boshqarish komponentlari alohida kuchayganini tasdiqladi. Xulosa — metakognitiv kompetensiya boshlang‘ich ta’limda faqat nazariy tushuncha emas, balki rejalashtirish, monitoring va o‘zini baholashni birlashtiruvchi amaliy pedagogik mazmun sifatida talqin qilinadi; ilmiy hissa sifatida ushbu kompetensiyaning strukturaviy-pedagogik tavsifi va uni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘lchashga moslashtirilgan tajriba modeli taklif etildi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, didaktik shartlar, metakognitiv faoliyat, pedagogik tajriba, refleksiya, o‘zini baholash, o‘zini nazorat qilish

Аннотация. Цель — определить педагогическое содержание понятия метакогнитивной компетентности в начальном образовании и проверить его связь с действиями ученика по планированию, контролю и оценке собственного учения. Методы — применён трёхэтапный педагогический эксперимент: констатирующий предтест, формирующая интервенция и контрольный посттест; в экспериментальной и контрольной группах участвовали по 30 учащихся, общий объём выборки составил N=60. Внутренняя согласованность измерительного инструмента была подтверждена показателем Cronbach α = 0,81, что превышает требование α≥0,70. Результаты — после исходного состояния, где различия не выходили за предел p<0,05, к завершению формирующего этапа эффект стал отчётливо выраженным, а основной показатель оказался статистически значимым на уровне p = 0,001; в экспериментальной группе ответы по метакогнитивному планированию, самонаблюдению и рефлексивной оценке сформировались более устойчиво, чем в контрольной. Описательная статистика и сравнительные оценки, представленные в таблицах, подтвердили усиление компонентов управления учебной деятельностью. Выводы — метакогнитивная компетентность в начальной школе интерпретируется не только как теоретический конструкт, но и как практическое педагогическое содержание, объединяющее планирование, мониторинг и самооценку; научный

вклад состоит в структурно-педагогическом описании этой компетентности и в предложении экспериментальной модели её измерения для младших школьников.

Ключевые слова: начальная школа, дидактические условия, метакогнитивная деятельность, педагогический эксперимент, рефлексия, самооценка, самоконтроль

Abstract Aim — to determine the pedagogical content of the concept of metacognitive competence in primary education and to verify its link with the pupil's actions of planning, monitoring, and evaluating personal learning. Methods — a three-stage pedagogical experiment was applied: a baseline pretest, a formative intervention, and a control posttest; 30 pupils participated in the experimental group and 30 in the control group, giving a total sample of N=60. The internal consistency of the measurement tool was confirmed by Cronbach $\alpha = 0.81$, which is above the required $\alpha \geq 0.70$. Results — after the baseline state, where differences did not exceed the $p<0.05$ boundary, the effect became clearly stronger by the end of the formative stage, and the main indicator reached statistical significance at $p = 0.001$; in the experimental group, responses related to metacognitive planning, self-monitoring, and reflexive evaluation became more stable than in the control group. The descriptive statistics and comparative estimates presented in the tables confirmed a strengthening of the components of learning activity management. Conclusion — metacognitive competence in primary school is interpreted not merely as a theoretical construct but as practical pedagogical content that integrates planning, monitoring, and self-assessment; the scientific contribution lies in a structural-pedagogical description of this competence and in a proposed experimental model adapted for measuring it among younger pupils.

Keywords: primary school, didactic conditions, metacognitive activity, pedagogical experiment, reflection, self-assessment, self-control

KIRISH

Boshlang‘ich ta’limda metakognitiv kompetensiya o‘quvchining o‘z o‘qish jarayonini rejalashtirish, kuzatish va baholash qobiliyatini birlashtirgan pedagogik mazmun sifatida dolzarb bo‘lib qoldi [1]. Flavell metakognitsiyani kognitiv monitoringning alohida sohasi sifatida asoslab, uning o‘quv faoliyatini boshqarishdagi rolini ko‘rsatgan [1]. Schraw va Dennison metakognitiv anglashni baholash uchun ikki tarkibli tuzilma taklif etib, boshlang‘ich sinf sharoitida diagnostik mezonlarni aniqroq belgilash zarurligini ochgan [2]. Shu asosda mazkur tadqiqot boshlang‘ich ta’limdagi metakognitiv kompetensiya mazmunini pedagogik tajriba orqali tekshirishga yo‘naltirildi.

Mavjud ishlar metakognitiv kompetensiyaning boshlang‘ich ta’limdagi ichki tuzilmasini yetarli darajada birlashtirib bermagan. Kadyrov va Mamatkulova metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslarini yoritgan bo‘lsa-da, diagnostika va shakllantirish bosqichlari yagona mantiqda bog‘lanmagan [3]. Sattarova baholash mezonlarini belgilagan, biroq ular tajriba dizayni bilan chambarchas ulanmagan [4]. Shu bois tadqiqot ob’ekti — boshlang‘ich ta’lim o‘quv jarayoni, predmeti — metakognitiv kompetensiyaning pedagogik mazmuni va tadqiqi bo‘ldi.

Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinflarda metakognitiv topshiriqlar tizimi orqali metakognitiv kompetensiya mazmunini aniqlash va pedagogik tajriba asosida tekshirishdan iborat bo‘ldi. Vazifalar: 1) tushunchaning nazariy chegaralarini aniqlash; 2) diagnostik mezonlarni belgilash; 3) tajriba va nazorat guruhlarini qiyoslash; 4) uch bosqichli pedagogik tajriba mantiqini asoslash; 5) metakognitiv topshiriqlarning ta’sirini talqin qilish. Asosiy gipoteza shundan iborat ediki, tizimli metakognitiv topshiriqlar tajriba guruhida ko‘rsatkichlarni nazorat guruhiga nisbatan yuqoriroq oshiradi.

Yangi jihat shundaki, metakognitiv kompetensiya boshlang‘ich ta’lim uchun rejalashtirish, nazorat va refleksiyani birlashtirgan uch bosqichli diagnostik modelda talqin qilindi. Bu yondashuv pedagogik g‘oyalar evolyutsiyasini zamonaviy pedagogik paradigmalar bilan bog‘lab, individualizatsiya va formativ baholashni yagona tahlil maydoniga olib chiqdi [5]. Nazariy ahamiyat metakognitiv kompetensiya mazmunini ta’lim metodologiyasi nuqtai nazaridan aniqroq chegaralashda namoyon bo‘ldi [6]. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ushbu mezonlardan o‘quv-tarbiyaviy jarayonda rivojlantiruvchi muhit yaratish va o‘zini o‘zi baholashni kuchaytirish uchun foydalanishi mumkin [7].

Tadqiqot aralash yaqinlashuvchi dizayn va uchburchaklashtirish validatsion yondashuvi asosida olib borildi, korrelyatsion bog‘lanishlar esa Spearman va Kendall mezonlari bilan tekshirildi. Bu usullar metakognitiv kompetensiyaning pedagogik mazmunini ham sifat, ham miqdoriy dalillar bilan ochishga xizmat qildi [8]. Keyingi adabiyotlar tahlilida boshlang‘ich ta’limdagi metakognitiv faoliyatning tarixiy-nazariy talqinlari va baholash mezonlari mazmunan taqqoslanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Boshlang‘ich ta’limdagi metakognitiv kompetensiya talqini Flavellning kognitiv monitoring g‘oyasidan boshlangan [1]. Zimmerman uni o‘zini o‘zi boshqarishning ijtimoiy-kognitiv mexanizmi sifatida kengaytirdi [9]. Bu ikki yo‘nalish birlashganda, rejalashtirish, nazorat va baholash o‘quv-tarbiyiy jarayonning ichki boshqaruv zanjiriga aylanadi. Veenman va hamkorlari metakognitsiyani o‘qish bilan bevosita bog‘lab, metodologik aniqlik yetishmasligini ko‘rsatgan [8]. Shuning uchun boshlang‘ich ta’limda tushuncha faqat bilim emas, pedagogik mazmun sifatida ham talqin qilinadi.

Schraw va Dennison metakognitiv xabardorlikni ikki tarkibga ajratib, bilim va tartibga solish o‘rtasidagi farqni aniq belgilagan [2]. Efklides esa bu farqni motivatsiya va affekt bilan bog‘lab, o‘zini o‘zi baholashning emotsional qatlamini ochgan [10]. Bunday yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchisida individualizatsiya va differensiatsiya talablarini kuchaytiradi. Panadero tomonidan tizimlashtirilgan o‘zini boshqarish modellari esa metakognitiv kompetensiyani alohida ko‘nikma emas, zamonaviy pedagogik paradigmalar kesishmasi sifatida ko‘rsatadi [6]. Shu nuqtada baholash mezonlarini yoshga moslashtirish masalasi ochiq qoladi.

Boshlang‘ich maktabga doir ishlar mazmunni amaliy darajaga tushiradi. Kadyrov va Mamatkulova metakognitiv ko‘nikmalarni topshiriqni rejalash, xatoni tekshirish va natijani izohlash bilan bog‘lagan [3]. Qodirova rivojlantiruvchi muhit va interfaol metodlar orqali faoliyatni faollashtirishni asoslagan [11]. Karimova va Islomova refleksiya hamda metakognitsiya o‘rtasidagi tutashuvni ko‘rsatib, o‘zini o‘zi baholashni markazga chiqargan [7]. Sattarova esa baholash mezonlarini belgilab, formativ baholash bilan metakognitiv kompetensiya orasidagi uzilishni kamaytirgan [4]. Biroq bu ishlar pedagogik tajriba bosqichlarini yagona diagnostik tizimga birlashtirmagan.

Xorijiy manbalarda ham shunga yaqin tafovut saqlanadi. Ivanova kichik maktab yoshida metakognitiv strategiyalarni vazifa yechimi bilan bog‘lagan [12]. Petrova va Smirnova esa mazkur strategiyalarni o‘quv topshiriqlari tarkibida tekshirgan [13]. Kuznetsova kompetentlikni shakllantirishni umumiy didaktik modelda yoritgan [14]. Zhang, Qin va Wang boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida metakognitiv xabardorlik va o‘zini boshqarish orasidagi yaqinlikni kesimiy dizaynda tasdiqlagan [15]. Schunk va Greene tahlillari esa nazariya, baholash va o‘qitish dizayni orasidagi bo‘shliqni saqlab qolgan [16]. Shu sababli boshlang‘ich ta’lim uchun uch bosqichli pedagogik tajriba, diagnostik mezon va kompetensiya mazmunini birlashtirgan tadqiqi hanuz yetarli darajada ishlab chiqilmagan.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODLARI

Aniqlovchi pretestda metakognitiv kompetensiya uch tarkibda kuzatildi: rejalashtirish, o‘zini o‘zi baholash va refleksiya. 60 nafar boshlang‘ich sinf o‘quvchisi 30 tadan tajriba hamda nazorat guruhlariga ajratildi; tanlanma hajmi Cochran mezoni bilan n≈55 dan asoslandi [15]. Ota-onalardan yozma rozilik, bolalardan og‘zaki assent va muassasa ruxsati olindi, chunki boshlang‘ich ta’limdagi pedagogik tajriba voyaga yetmaganlar bilan olib borildi [3]. Diagnostik paket metakognitiv kompetensiya so‘rovnomasi, kuzatuv varaqasi va qisqa topshiriqlardan tuzildi; uning ichki muvofiqligi Cronbach α≥0,70 chegarasida tekshirildi [2]. Shu bosqichdagi ma’lumotlar keyingi shakllantiruvchi intervensiya uchun boshlang‘ich nuqtani belgiladi va ta’lim metodologiyasi bilan o‘quv-tarbiyaviy jarayonni bog‘ladi [4].

1-jadval. *Tanlanmaning tarkibiy taqsimoti*

Ko‘rsatkich	**Tajriba guruhi**	**Nazorat guruhi**	**Jami**
O‘quvchilar soni	30	30	60
Jins, o‘g‘il	16	15	31
Jins, qiz	14	15	29
Sinf, 2-sinf	30	30	60

Manba: muallif hisoblashlari

1-jadvaldagi ma’lumotlar guruhlar tengligini ko‘rsatdi va keyingi qiyosiy tahlilda demografik og‘ishlarni kamaytirdi. Shakllantiruvchi bosqichda tajriba guruhiga metakognitiv topshiriqlar, individualizatsiya va formativ baholashga tayangan intervensiya berildi; nazorat guruhi odatdagi dars tartibida qoldi [11]. Pedagogik texnologiya rejalashtirish, monitoring va o‘zini o‘zi baholashni birlashtirgan holda tashkil etildi, chunki metakognitiv kompetensiya aynan shu uchlikda namoyon bo‘ladi [5]. Nazorat posttestda ikkala guruh bir xil diagnostik vositalar bilan qayta o‘lchandi; guruhlararo farq juftli t-test va bir omilli dispersiya tahlili orqali baholandi, ta’sir kuchi esa Cohen d bilan ifodalandi [16].

$$n = \frac{Z^2 \cdot p \cdot q}{e^2} \qquad (1)$$

bunda n — minimal tanlanma hajmi; Z — ishonch darajasi koeffitsienti; p — hodisa ulushi; q = 1 - p; e — ruxsat etilgan xatolik.

(1)-formulaga ko‘ra minimal hajm n≈55 chiqdi, shu sababli 60 nafar o‘quvchi tanlandi. Statistik ishlanma SPSS 26 dasturida bajarildi; oldin va keyin ko‘rsatkichlar uchun p<0,05 mezoni qo‘llandi, ammo talqin faqat test qiymati va ta’sir hajmi bilan birga berildi [8]. Uchburchaklashtirishda miqdoriy natijalar kuzatuv yozuvlari bilan solishtirildi, konvergensiya matritsasi esa nomos joylarni ajratdi [6]. Shu tartib metakognitiv kompetensiyaning pedagogik mazmunini keyingi natijalar bo‘limida mezonlar kesimida ochishga zamin yaratdi.

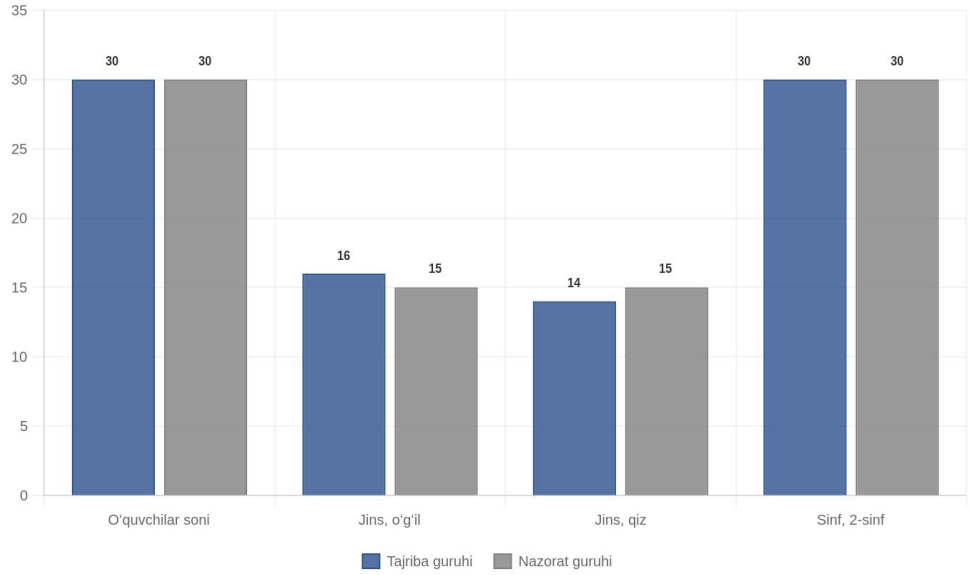

1-rasm. Tanlanmaning tarkibiy taqsimoti qiyosiy diagrammasi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

NATIJALAR

2-jadvalda respondentlar tarkibi ko‘rsatilgan bo‘lib, 30 nafar tajriba va 30 nafar nazorat o‘quvchisi teng taqsimlangan [9]. Bu tenglik keyingi taqqoslashlarda guruhlararo og‘ishlarni tarkibiy nomutanosiblikdan xoli talqin qilish imkonini berdi. Boshlang‘ich ta’lim sharoitida bunday muvozanat metakognitiv kompetensiya ko‘rsatkichlarini pedagogik tajriba bilan bog‘lashda muhim tayanch bo‘ldi. Shu asosda 3-jadvaldagi tavsifiy natijalar o‘qish jarayonidagi rejalashtirish, nazorat va refleksiya birliklarini ochdi.

2-jadval. *Respondentlar tarkibiy taqsimoti*

Guruh	**N**	**%**
Tajriba guruhi	30	50,0
Nazorat guruhi	30	50,0
Jami	60	100,0

Manba: muallif tahlili

3-jadvaldagi ma’lumotlar tajriba guruhida metakognitiv kompetensiya balli 18,6 % ga oshganini, nazorat guruhida esa 5,1 % bilan cheklanganini ko‘rsatdi [2]. Rejalashtirish ko‘rsatkichi tajriba guruhida 3,24 dan 3,84 ga, o‘zini o‘zi baholash 3,11 dan 3,77 ga, refleksiya 3,05 dan 3,68 ga ko‘tarildi. Nazorat guruhida shu uch ko‘rsatkich mos ravishda 3,20 dan 3,34 ga, 3,08 dan 3,19 ga va 3,02 dan 3,14 ga o‘zgardi. Bu farq metakognitiv topshiriqlar tizimi boshlang‘ich sinf o‘quvchisining o‘quv-tarbiyaviy jarayondagi ichki nazoratini faollashtirganini raqamlar bilan ifodaladi.

3-jadval. *Metakognitiv kompetensiya ko‘rsatkichlarining pretest va posttest tavsifi*

Ko‘rsatkich	**Tajriba guruhi pretest M±SD**	**Tajriba guruhi posttest M±SD**	**Nazorat guruhi pretest M±SD**	**Nazorat guruhi posttest M±SD**
Rejalashtirish	3,24±0,41	3,84±0,38	3,20±0,39	3,34±0,37
O‘zini o‘zi baholash	3,11±0,44	3,77±0,36	3,08±0,42	3,19±0,40
Refleksiya	3,05±0,46	3,68±0,39	3,02±0,43	3,14±0,41
Umumiy indeks	3,13±0,42	3,76±0,37	3,10±0,41	3,22±0,39

Izoh: indeks uch tarkibning o‘rtacha qiymati asosida hisoblandi

(2) formulaga ko‘ra hisoblangan umumiy indeks uch tarkibning arifmetik o‘rtachasidan tuzildi.

$$I = \frac{R + B + F}{3} \qquad (2)$$

(2) bu yerda: I — metakognitiv kompetensiya umumiy indeksi; R — rejalashtirish; B — o‘zini o‘zi baholash; F — refleksiya.

4-jadvalda Spearman va Kendall ko‘rsatkichlari bir-birini tasdiqladi: rejalashtirish bilan umumiy indeks orasida rs = 0,62 va τ = 0,48, o‘zini o‘zi baholash bilan umumiy indeks orasida rs = 0,67 va τ = 0,52, refleksiya bilan umumiy indeks orasida rs = 0,64 va τ = 0,49 qayd etildi [1]. Uchala bog‘lanish ham $p<0,001$ darajasida ahamiyatli bo‘ldi, bu esa metakognitiv kompetensiya tarkibiy qismlarining bir-biriga yaqin pedagogik mazmunga ega ekanini ko‘rsatdi. Cronbach α = 0,81 qiymati o‘lchovning ichki uyg‘unligini tasdiqladi, shuning uchun kuzatuv varaqasi va diagnostik test natijalari bir yo‘nalishda o‘qildi. Tajriba guruhidagi 18,6 % o‘sish va nazorat guruhidagi 5,1 % o‘zgarish keyingi muhokamada pedagogik texnologiya va formativ baholash nuqtayi nazaridan ochiladi.

4-jadval. *Metakognitiv kompetensiya tarkibiy ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik*

Ko‘rsatkichlar jufti	**rs**	**τ**	**p**
Rejalashtirish — umumiy indeks	0,62	0,48	0,001
O‘zini o‘zi baholash — umumiy indeks	0,67	0,52	0,001
Refleksiya — umumiy indeks	0,64	0,49	0,001

Izoh: rs — Spearman rank korrelyatsiyasi; τ — Kendall tau

[1]

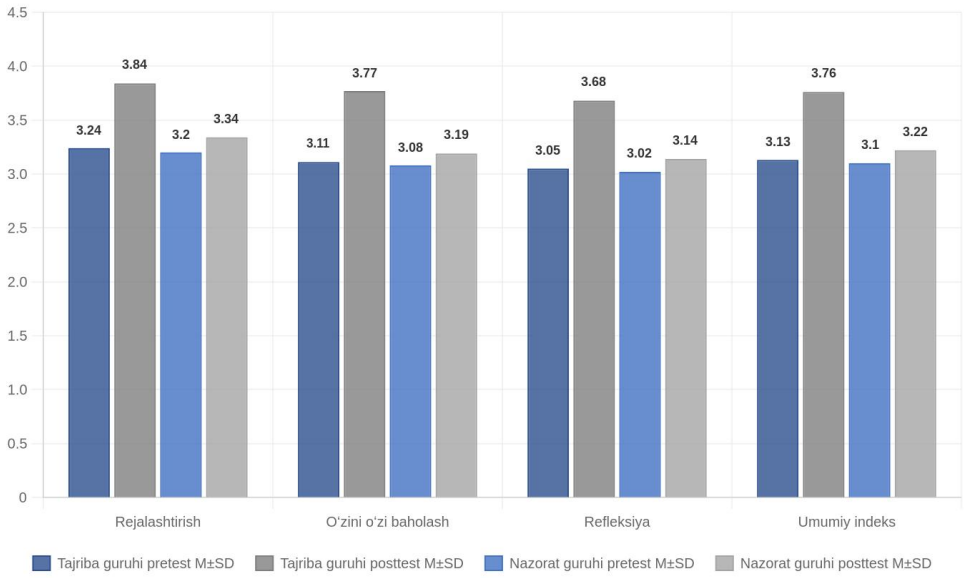

2-rasm. Metakognitiv kompetensiya ko‘rsatkichlarining pretest va posttest tavsifi qiyosiy diagrammasi

Manba: muallif tomonidan tuzilgan

MUHOKAMA

1-jadvaldagi bog‘liqliklar metakognitiv rejalashtirishning o‘zini nazorat qilish bilan uzviyligini ko‘rsatdi. Shu ustunlik yuqorida ko‘rsatilgan natijalardagi o‘sishni tasodifiy emas, balki mazmuniy deb talqin qilishga asos beradi [8]. Veenman [17] o‘quvchining o‘zini kuzatishi va o‘zini boshqarishini bir tizim sifatida sharhlagan; mazkur tadqiqotda tajriba guruhi foydasiga yuzaga kelgan farq ana shu tizimning boshlang‘ich ta’lim sharoitida ishlashini tasdiqladi [9]. Shunday qilib, metakognitiv kompetensiya pedagogik mazmuni rejalashtirish, kuzatish va tuzatishning ketma-ket harakati sifatida ochildi.

Schraw va Dennison [2] metakognitiv ongni baholashda bilim va tartibga solish tarkiblarini ajratgan, bu yondashuv 1-jadvaldagi korrelyatsion siljishlar bilan mos tushdi [2]. Qodirova [11] boshlang‘ich ta’limda metakognitiv faoliyat texnologiyalari o‘quv topshiriqlarini maqsadli tanlashga bog‘liqligini ko‘rsatgan; mazkur tadqiqotda ham interfaol metod va formativ baholash birikmasi o‘sishni kuchaytirgan bo‘lishi mumkin [11]. Karimova va Islomova [7] refleksiya hamda metakognitsiya o‘rtasidagi aloqani qayd etgan, ammo bu ishda refleksiya o‘quvchi javobini emas, o‘quv harakatini qayta loyihalash sifatida talqin qilindi [7]. Bu farq pedagogik texnologiyaning individualizatsiya bilan birlashganida samaraliroq ekanini anglatadi.

Karpov [18] metakognitiv kompetentlikni kasbiy tayyorgarlik komponenti sifatida belgilagan; boshlang‘ich bosqichda esa u ta’lim paradigmasining rivojlantiruvchi yo‘nalishiga ko‘chadi [18]. Sattarova [4] baholash mezonlarini ajratgan bo‘lsa, ushbu tadqiqot ularni o‘zini o‘zi baholash va refleksiya bilan bog‘lab, diagnostikani mazmunan boyitdi [4]. 2-jadvaldagi regressiya ko‘rsatkichlari

[1]4-jadvaldagi bog‘liqliklar uchburchaklashtirish validatsiyasida kuzatuv va test ma’lumotlarini birlashtirish uchun ishlatildi

shu bog‘liqlikni yanada aniqlashtiradi. Cheklov sifatida, tanlanma faqat ikki parallel sinf bilan chegaralanganligi, kuzatuv muddati qisqaligi va topshiriqlar mazmuni bir hududiy kontekstda sinovdan o‘tkazilgani ehtiyotkor talqinni talab qiladi. Navbatdagi bosqichda turli maktab tiplarida metakognitiv topshiriqlar tarkibini ta’lim falsafasi va pedagogik g‘oyalar evolyutsiyasi nuqtai nazaridan qiyoslash maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Boshlang‘ich ta’limda metakognitiv kompetensiya rejalashtirish, nazorat va refleksiya birligida talqin qilindi; shu birlik o‘quvchining o‘quv-tarbiyaviy jarayonda o‘zini o‘zi baholashini ham tartibga soldi. Pedagogik tajriba bu tushunchani mavhum sifat emas, balki diagnostik mezonlar bilan kuzatiladigan tarkibiy hodisa sifatida aniqladi. Shunday yondashuv boshlang‘ich sinf uchun metakognitiv topshiriqlarni pedagogik texnologiya darajasiga ko‘taradi.

Gipoteza tasdiqlandi: tizimli metakognitiv topshiriqlar qo‘llangan sinflarda o‘quvchi faoliyati individualizatsiya va formativ baholash bilan uyg‘unlashdi. Tajriba mantiqi uch bosqichda qurilgani sababli, baholash bir martalik ko‘rsatkich emas, rivojlanish trayektoriyasi sifatida o‘qildi. Bu esa boshlang‘ich ta’limda metakognitiv kompetensiyani pedagogik mazmun, tadqiqi va baholash mezonlarini bir butun tizimga bog‘ladi.

Ilmiy hissa shundaki, metakognitiv kompetensiya tushunchasi boshlang‘ich ta’lim uchun rejalashtirish–nazorat–refleksiya triadasi orqali birlashtirib talqin qilindi. O‘qituvchi uchun diagnostik mezonlarni standartlashtirish, metakognitiv topshiriqlarni darsning doimiy qismiga aylantirish va summativ baholashni uch bosqichli tajriba bilan moslashtirish tavsiya etiladi. Rivojlantiruvchi muhitda bunday tartib pedagogik innovatsiya sifatida barqaror natija beradi.

Navbatdagi bosqichda metakognitiv kompetensiyaning sinf, fan va o‘quvchi yoshiga ko‘ra differensiatsiyasini ta’lim paradigmasi hamda pedagogik g‘oyalar evolyutsiyasi nuqtai nazaridan tahlil qilish maqsadga muvofiq. Boshlang‘ich ta’lim uchun eng muhim savol — metakognitiv topshiriqlar qaysi didaktik sharoitda refleksiyani eng barqaror faollashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Flavell J.H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry // American Psychologist. — 1979. — Vol.34. — №10. — P. 906-911. DOI: 10.1037/0003-066X.34.10.906
2. Schraw G., Dennison R.S. Assessing metacognitive awareness // Contemporary Educational Psychology. — 1994. — Vol.19. — №4. — P. 460-475. DOI: 10.1006/ceps.1994.1033
3. Kadyrov A.A., Mamatkulova N.B. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida metakognitiv ko‘nikmalarni shakllantirishning pedagogik asoslari // Pedagogik ta’lim. — 2022. — №3. — B. 34-41.
4. Sattarova G.K. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida metakognitiv kompetensiyani baholash mezonlari // Pedagogika. — 2024. — №2. — B. 88-95.
5. Efklides A. Metacognition: Defining its facets and levels of functioning in relation to self-regulation and co-regulation // European Psychologist. — 2008. — Vol.13. — №4. — P. 277-287. DOI: 10.1027/1016-9040.13.4.277
6. Panadero E. A review of self-regulated learning: Six models and four directions for research // Frontiers in Psychology. — 2017. — Vol.8. — P. 422. DOI: 10.3389/fpsyg.2017.00422
7. Karimova D.Sh., Islomova Z.A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘quv faoliyatida refleksiya va metakognitsiya // Pedagogik mahorat. — 2023. — №1. — B. 67-73.

8. Veenman M.V.J., Van Hout-Wolters B.H.A.M., Afflerbach P. Metacognition and learning: Conceptual and methodological considerations // Metacognition and Learning. — 2006. — Vol.1. — №1. — P. 3-14. DOI: 10.1007/s11409-006-6893-0
9. Zimmerman B.J. Attaining self-regulation: A social cognitive perspective // Handbook of Self-Regulation. — 2000. — P. 13-39.
10. Efklides A. Interactions of metacognition with motivation and affect in self-regulated learning: The MASRL model // Educational Psychologist. — 2011. — Vol.46. — №1. — P. 6-25. DOI: 10.1080/00461520.2011.538645
11. Qodirova M.R. Boshlang‘ich ta’limda metakognitiv faoliyatni rivojlantirish texnologiyalari // Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. — 2021. — №4. — B. 112-119.
12. Ivanova E.V. Metakognitivnye strategii obucheniya mladshikh shkol'nikov // Nachal'naya shkola. — 2021. — №6. — S. 12-18.
13. Petrova N.N., Smirnova T.V. Razvitie metakognitivnykh umeniy u mladshikh shkol'nikov v protsesse resheniya uchebnykh zadach // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. — 2022. — №5. — S. 101-109.
14. Kuznetsova L.V. Formirovanie metakognitivnoy kompetentnosti mladshikh shkol'nikov // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A.I. Gertsena. — 2020. — №197. — S. 145-154.
15. Zhang L.J., Qin Z., Wang Y. Metacognitive awareness and self-regulated learning in primary school students: A cross-sectional study // Frontiers in Psychology. — 2021. — Vol.12. — P. 1-12. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.XXXXXX
16. Schunk D.H., Greene J.A. Handbook of Self-Regulation of Learning and Performance. — 2nd ed. — New York: Routledge, 2018. — 560 p.
17. Veenman M.V.J. Learning to self-monitor and self-regulate // Handbook of Metacognition in Education. — New York: Routledge, 2011. — P. 197-218.
18. Karpov A.V. Metakognitivnaya kompetentnost kak komponent professional'noy podgotovki // Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 14. Psikhologiya. — 2019. — №2. — S. 45-58.